

**ILJA BLŪMENTĀLS (1906–1991) – KRIEVU ĢEOBOTĀNIĶIS AR
ZIEMEĻKURZEMNIEKA SAKNĒM**
**ILYA BLUMENTAL (1906–1991) – RUSSIAN GEOBOTANICAN WITH
NORTHERN COURSEAN ROOTS**

Māris Laiviņš

Latvijas Valsts mežzinātnes institūts “Silava”

E-pasts: maris.laivins@silava.lv

Kopsavilkums. Ģeobotāniķa Iljas Blūmentāla tēvs 19. gs. otrajā pusē pārcēlās no Kurzemes guberņas Dundagas pagasta uz Smoļenskas guberņu Krievijā, kur izveidoja ģimeni. Ilja studēja bioloģiju Ļeņingradas Valsts Universitātē, pēc universitātes beigšanas līdz mūža beigām strādāja Ļeņingradas Universitātes Bioloģijas fakultātē (dekāns 1960–1979). Viņš ir pētījis Vidusāzijas kalnu augāju, stepju graudzāļu un grīšļu augu sabiedrības, izstrādājis oriģinālus fitocenožu klasifikācijas pamatprincipus.

Raksturvārdi: ģeobotānika, augāja formācijas, kalnu un stepju augājs.

Summary. *The father of geobotanist Ilya Blumenthal moved from Dundaga parish, Kurzeme province, to Smolensk province in Russia in the second half of the 19th century, where he started a family. Ilya studied biology at Leningrad State University, and after graduating from university he worked at the Faculty of Biology of Leningrad University until the end of his life (dean 1960–1979). He studied the mountain vegetation, steppe grass and sedge plant communities of Central Asia, and developed original basic principles of phytocenosis classification.*

Key words: geobotany, vegetation formations, mountain and steppe vegetation.

Braucot cauri Dundagai uz jūrmalciemiem, ielas labajā pusē mūs sveicina Latvijai tik neraksturīgā dzīvnieka – krokodila skulptūra. Pēc dzīvnieka sejas izteiksmes nojaušams, ka tas pēc iespējas ātrāk vēlas ienirt Dundagas pils dīķos, lai nekļūtu par četrdesmit tūkstoši pirmo nonāvēto krokodilu dundadznieka Arvīda Blūmentāla upuru kolekcijā. Ir aprēķināts, ka visā pasaulē, sevišķi Austrālijā pazīstamais dēkainis un piedzīvojumu meklētājs Arvīds Blūmentāls jeb Krokodilu Harijs (*Coober Pedy*) ir nonāvējis ap 40 tūkstošus šo rāpuļu. Turpinājums gan nebūs par iepriekš minēto un daudziem latviešiem jau pazīstamo Arvīdu Blūmentālu, bet gan par mums tikpat kā nezināmo Ilju Blūmentālu; zīmīgi – arī viņš ir dundadznieks un uzvārdā Blūmentāls, iespējams abi minētie Blūmentāli varētu būt radnieki.

Iljas Blūmentāla senči 19. gadsimta otrajā pusē zemes meklējumos no Dundagas ir pārcēlušies uz Krieviju un apmetušies Smoļenskas apgabalā (Hемстареv 1992). Iljas tēvs – Kristaps Blūmentāls ir apprecējis krievieti, viņiem ir bijusi kupla ģimene, viens no dēliem – Ilja ir dzimis 1906. gada 4. martā. Jau skolas gados viņam patīk vērot dabu, viņš nododas dabas ekskursijām (prof. V. Stančinska ietekme), kā arī augu herbarizēšanai un augu atpazīšanai.

1. attēls. Ilja Blūmentāls (foto no M. Laiviņa arhīva).
 Figure 1. Ilja Blūmentāls (photo from M. Laiviņš'archive).

1925. gadā viņš uzsāk mācības Leningradas universitātes Dabaszinātņu nodaļas Fizikas-matemātikas fakultātē. Studiju laikā viņam ir iespēja klausīties tajā laikā pazīstamu dabaszinātnieku lekciju kursus: botānikā – N. Bušu, ģeobotānikā – V. Sukačevu, stepju mācībā – R. Āboliņu, purvu mācībā – I. Bogdanovski-Genefu, augsnes mācībā – S. Kravkovu u. c. Studiju laikā viņš aktīvi piedalās zinātniskajos semināros par ģeobotānikas vēsturi (V. Sukačeva vadībā) un augu sistemātiku un floristiku (profesora V. Komarova vadībā).

1930. gadā Ilja Blūmentāls piedalās A. Tolmačeva vadītajā Arktikas ekspedīcijā (Novaja Zemļa salas), vēlāk arī Zinātņu Akadēmijas Botānikas institūta ekspedīcijā Kazahstānā. 1930. gadā iznāk I. Blūmentāla pirmā publikācija par Arktikas floru (Липшиц 1947).

1930. gadā I. Blūmentāls iestājas aspirantūrā un veic ģeobotāniskus pētījumus Altaja kalnu masīvā, pētījumi rezultējas 1937. gadā sekmīgā darba aizstāvēšanā atestācijas padomē un tajā pat gadā publicētajā monogrāfijā (krievu valodā) “Alatau un Ču-Iljiskas kalnienes rietumu daļas ģeobotāniskais raksturojums” (2. att.). Grāmatā autors pateicas profesoriem R. Āboliņam, V. Sukačevam un A. Šeņņikovam, kuri dažādos materiālu vākšanas posmos ir bijuši pētnieciskā darba vadītāji.

Monogrāfijā I. Blūmentāls apraksta reģiona trīs veģetācijas tipu – pļavu, stepju un tuksnešu asociācijas, augāja aprakstos (apraksta platība netiek norādīta) sugas projektīvais segums/individū daudzums pēc acumēra novērtēts pēc Drudē 5-ballu skalas: sol (reti), sp (izklaidus), cop₁ (pietiekami daudz), cop₂ (daudz) un cop₃ (ļoti daudz). Noteikts zelmeņa stāvokums un gaissausā siena raža.

2. attēls. I. Blūmentāla monogrāfijas par veģetācijas pētījumiem Alatau (1937; pa kreisi) un par fitocenožu klasifikācijas problēmām (1990; pa labi).
 Figure 2. I. Blumenthal's monographs on vegetation studies in Alatau (1937; left) and on problems of phytocenosis classification (1990; right).

I. Blūmentāls ir ņēmis dalību vairāk nekā 25 ekspedīcijās dažādos Krievijas reģionos gan kā vadītājs, gan arī ekspedīciju metodiskais eksperts. Teorētiskā un metodiskā skatījumā nozīmīgākie ir viņa pētījumi un monogrāfiska rakstura apskati par atsevišķu graudzāļu sugu un grīšļu, piemēram, dzimīļas auzenes *Festuca djimilensis* Boiss et Bal. (Kaukāza subalpīnās pļavas), *Agropyron pseudo-agropyrum* (Trin) Franch (*Leymus chinensis* (Trin.) Tzvel.; Aizbaikāla stepes), Meinhauzena grīšļa *Carex meinshauzeniana* V. Krecz. (Kaukāza alpīnās tukšaines) un citām formācijām (Блюменталь, Попова 1950, Блюменталь, Кирикова 1960).

Paliekoša ir I. Blūmentāla pedagoģiskā darbība Ļeņingradas universitātes Bioloģijas un augšnes zinību fakultātē. Fakultātē tūlīt pēc II Pasaules kara viņš vada akadēmiskos kursus vairākos priekšmetos: PSRS stepju un tuksnešu augājs (no 1946. gada), Botāniskā ģeogrāfija/Zemes augājs (1946–1962), Vispārīgā ģeobotānika (no 1962. gada). Nepilnus divdesmit gadus (1960–1979) viņš ir Ģeobotānikas katedras vadītājs (Нешараев 1992, Сумина и др. 2001), šajā laikā katedrā izveidojas sevišķi draudzīgas attiecības starp akadēmisko personālu un studējošajiem audzēkņiem, tiek iedibinātas regulāras Rudens balles un Jaungada sagaidīšanas svinības, I. Blūmentāls rūpējās par studentu iekārtošanu dažādās ekspedīcijās un visādi veicina studējošo profesionalitāti.

Ģeobotānikas kursa lekcijās I. Blūmentālam centrālā tēma ir fitocenožu klasifikācijas problēmas. Savdabīgi, ka klasificējot augāju, savā klasifikācijas sistēmā viņš iekļāva ne tikai augstāko augu fitocenozes, bet arī baktēriju cenozes, aļģu, sēņu, sūnu cenozes; runājot par vaskulāriem augiem, viņš izdalīja daudzgadīgo un viengadīgo zālāju, sīkkrūmu, krūmāju un meža cenozes. 1967. gadā viņš Ļeņingradas universitātē par fitocenožu klasifikācijas problēmām aizstāv doktora disertāciju, bet mūža nogalē savas atziņas par bioloģisko sabiedrību (fitocenožu) klasifikācijas problēmām

apkopo monogrāfijā (2. att.). I. Blūmentāls lieto šādas fitocenožu klasifikācijas vienības: asociācija – formācija (pamatvienība) – veģētācijas tips – veģētācijas klase. Veģētācijas pētījumos viņš pievēršas sinūziju studijām, kā ekoloģiski, morfoloģiski un fitosocioloģiski norobežotām fitocenozes daļām, sinūzijas nosaucot pēc dominējošām sugām, meklē arī saistību starp sinūzijām un dzīves formām.

Ar I. Blūmentālu vairākkārt esam tikušies personīgi, pēdējo reizi tikāmies augu sabiedrību klasifikācijas sanāksmē Ļeņingradas universitātē 1989. gadā. Atvadoties, viņš ar nostalgiju, teica – *es nezinu neviena vārda latviski...*

No beigumā atzīmēsim, ka 20. gadsimta 30. gados Ļeņingradas universitātes Ģeobotānikas katedrā strādāja trīs latvieši, latviešu izcelsmes akadēmiskie darbinieki: profesors Roberts Āboliņš, docents A. Gails (Gailis) un aspirants (vēlāk profesors) Ilja Blūmentāls (sk. 4. att. rakstā par profesoru R. Āboliņu šajā “Latvijas Veģētācijas” numurā). No šīs trijotnes pašlaik vismazāk ziņu ir par docentu A. Gaili. Viņš pirms kara ir lasījis lekciju kursu par stepju augāju, pēc kara strādājis pie vēja un erozijas aizsargjoslu veidošanu Krievijas stepēs. Personīgi A. Gailis bija pazīstams ar Miervaldi Bušu. Mūsu sarunās 20. gs. nogalē Miervaldis Bušs teicās uzrakstīt par viņu plašāku rakstu, diemžēl šādu rakstu par A. Gaili Buša bibliogrāfijā neizdevās sameklēt, acīm redzot, savu nodomu Miervaldis Bušs nepaguva īstenot.

LITERATŪRA

- Блюменталь, И. Х. 1937. *Геоботанический очерк западной оконечности Заилийского Алатау и Чу-Илийских гор*. Ленинград: Издание Ленинградского Государственного университета, 126 с.
- Блюменталь, И. Х. 1990. *Очерки по систематике фитоценозов*. Ленинград: Изд-во Ленинградского университета, 224 с.
- Блюменталь, И. Х., Попова, Т. А. 1950. Геоботанический очерк формации овсяницы джимильской *Festuca djimilensis* Boiss et Vat. на северо-западном Кавказе. *Труды Ленинградского общества естествоиспытателей* 3.
- Блюменталь, И. Х., Кирикова, Л. А. 1960. Геоботанический очерк формации острца ложнопирейского *Agropyrum pseudoagropyrum* (Trin.) Franch. *Ученые записки ЛГУ серия биологических наук* 48.
- Липшиц, С. Ю. 1947. Блюменталь, Илья Христофорович. В кн.: Сукачев, В. Н. (ред.) *Русские ботаники. Биографо-библиографический словарь*. Москва: Московское Общество Испытателей Природы, том 1(А-Б), 204. с.
- Нешатаев, Ю. Н. 1992. Памяти И. Х. Блюменталья. *Вестник Санкт-Петербургского университета* 3(4): 107–109.
- Сумина, О. И., Нешатаев, Ю. Н., Попова, Т. Ф. 2001. История кафедры геоботаники и экологии растений Санкт-Петербургского (Ленинградского) университета. *Вестник Санкт-Петербургского университета* 3(2): 3–15.